

Հաստատված է
ՔՐԵԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ԵՎ ՔՐԵԱԲԱՆՈՒԹՅԱՆ
ամբիոնի 31.08.2020թ. նիստում (արձ. թիվ 1)
Ամբիոնի պետի ժ/պ _____ Հ.Խաչատրյան
31.08.2020թ.

**ՀՀ ՈՍՏԻԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԿՐԹԱՀԱՄԱԼԻՐ
ԱՌԱՐԿԱՅԱԿԱՆ ՆԿԱՐԱԳԻՐ**

ԱՌԱՐԿԱՅԻ ԱՆՎԱՆՈՒՄ		Ռեցիդիվային և պրոֆեսիոնալ հանցավորության դեմ պայքարի հիմնախնդիրները ՀՀ-ում
ՖԱԿՈՒՆՏԵՏ		Մագիստրատուրա, հեռակա ուսուցում
ՄԱՍՆԱԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ		Իրավագիտություն
ԱՄԲԻՈՆ		Քրեական իրավունքի և քրեաբանության ամբիոն E-mail: qreakan@mail.ru
ՀԵՂԻՆԱԿ/ՆԵՐ		Ա.Ղուկասյան (ի. գ. թ., դոցենտ)
ՈՒՍ.ՏԱՐԻ/ԿԻՍԱՄՅԱԿ		1-ին կուրս, 2-րդ կիսամյակ և 2-րդ կուրս, 3-րդ կիսամյակ
ԿՐԹԱԿԱՆ ԱՍՏԻՃԱՆ		մագիստրատուրա

ԿՐԵԴԻՏՆԵՐ	4 (չորս)
ԴԱՍԱԺԱՍԵՐԻ ԲԱՇԽՈՒՄ ԵՎ ՍՈՎՈՐՈՂՆԵՐԻ ՀԵՏ ԱՇԽԱՏԱՆՔԻ ՁԵՎԵՐԸ	«Ռեցիդիվային և պրոֆեսիոնալ հանցավորության դեմ պայքարի հիմնախնդիրները ՀՀ-ում» դասընթացի ընդհանուր ծավալը կազմում է 120 ժամ, որից 20 ժամ դասախոսություն, 4 ժամ սեմինար պարապմունք, 96 ժամ ինքնուրույն աշխատանք: Ինքնուրույն աշխատանքի համար նախատեսված ժամերին սովորողը կատարում է գրականության ընթերցում և մշակում, վերլուծական, հետազոտական աշխատանք, դասախոսի հանձնարարությամբ կարող է գրել ռեֆերատներ և էսսեներ, պատրաստվում է հաջորդ դասին: Լսարանային դասերը կայանում են շաբաթը երկու լսարանային ժամ տևողությամբ: Դասընթացն ավարտվում է կիսամյակի վերջում քննություն հանձնելով:
ՄՈՒՏՔԱՅԻՆ ՊԱՀԱՆՋՆԵՐ	Դասընթացը կառուցվում է «ՀՀ քրեական իրավունք», «Քրեաբանություն և հանցագործությունների պրոֆիլակտիկա» («Կրիմինալոգիա»), «ՀՀ քրեակատարողական իրավունք» դասընթացների իմացության վրա:
ՀԱՄԱՌՈՏ ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ	Դասընթացի շրջանակներում համալիր ուսումնասիրության են ենթարկվում ռեցիդիվային և պրոֆեսիոնալ հանցավորության քրեաիրավական, քրեաբանական և քրեակատարողական հիմնախնդիրները:

ՆՊԱՏԱԿ ԽՆԴԻՐ/ՆԵՐ	Դասընթացի նպատակն է սովորողներին հաղորդել գիտելիքներ և ձևավորել կարողություններ ռեցիդիվային և պրոֆեսիոնալ հանցավորության քրեաիրավական, քրեաբանական և քրեակատարողական արդի հիմնախնդիրների վերաբերյալ, մագիստրանտների մոտ ձևավորել դրանց տեսական, օրենսդրական և իրավակիրառ բնույթի գիտականորեն հիմնավոր լուծումներ գտնելու ունակություններ և հմտություններ: Դասընթացի խնդիրներն են՝ • ներկայացնել ռեցիդիվային և պրոֆեսիոնալ հանցավորության հասկացության ծագումն ու պատմական զարգացումը, • բացահայտել ռեցիդիվային և պրոֆեսիոնալ հանցավորության քրեաիրավական հիմնախնդիրները ներկայիս ՀՀ և ՌԴ օրենսդրություններում, • ներկայացնել ռեցիդիվային և պրոֆեսիոնալ հանցավորության քրեաիրավական կարգավորման միջազգային փորձը, • բացահայտել ռեցիդիվ կատարած անձանց կողմից ազատազրկման ձևով պատժի կրաման իրավական կարգավորման հիմնահարցերը, • ներկայացնել ռեցիդիվային և պրոֆեսիոնալ հանցավորության պենիտենցիար բնութագիրը, • ներկայացնել ռեցիդիվային և պրոֆեսիոնալ հանցավորության քանակական-որակական քրեաբանական բնութագրերը, • ներկայացնել ռեցիդիվիստի և պրոֆեսիոնալ հանցագործի անձի քրեաբանական բնութագիրը, • բացահայտել պրոֆեսիոնալ հանցավորության քրեաբանական հատկանիշները, • բացահայտել ռեցիդիվային և պրոֆեսիոնալ հանցավորության հիմնական դետերմինանտները, • բացահայտել ռեցիդիվային և պրոֆեսիոնալ հանցավորության նախականիսման հիմնական ուղիները:
ԿՐԹԱԿԱՆ ԵԼՔԱՅԻՆ ԱՐԴՅՈՒՆՔՆԵՐ Կարողնա՝	1. Շարադրել ռեցիդիվային և պրոֆեսիոնալ հանցավորության հակազդման հիմնախնդիրներին վերաբերող տարբեր տեսական հայեցակարգերը, քրեական իրավունքում, քրեաբանությունում, քրեակատարողական իրավունքում տարածում գտած գիտական տեսակետները, 2. Կառուցողական քննադատության ենթարկել ռեցիդիվային և պրոֆեսիոնալ հանցավորության հիմնախնդիրներին վերաբերող տեսական նոր մոտեցումները, իրավակիրառ պրակտիկայի նորամուծությունները, 3. Նկատել, վերլուծել, մեկնաբանել և ճիշտ կիրառել կոլիզիոն և մրցակցային իրավանորմերը, 4. Վերլուծել ռեցիդիվային և պրոֆեսիոնալ հանցավորության շարժընթացը, զարգացման միտումները, գնահատել քանակական-որակական բնութագիրը, 5. Ընդհանրացնել և վերլուծել ռեցիդիվային և պրոֆեսիոնալ հանցավորության դեմ պայքարի իրավակիրառ և իրավապահ պրակտիկան, 6. Վեր հանել ռեցիդիվային և պրոֆեսիոնալ հանցավորության

	հիմնական դետերմինանտները, 7. Մշակել առաջարկություններ քրեական և քրեակատարողական օրենսդրության կատարելագործման, ինչպես նաև ռեցիդիվային և պրոֆեսիոնալ հանցավորության հիմնական պատճառների ու դրանց նպաստող պայմանների վերացման ուղղությամբ:
ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ	
Հիմնական	1. Гукасян А.П. Проблемы рецидивной и профессиональной преступности (уголовно-правовые, криминологические и уголовно-исполнительные аспекты): Учебно-методический комплекс. Ер.: Изд-во РАУ, 2014; 2. Криминология: Учебник для вузов / Под ред. В.Д.Малкова. М., 2011; 3. Криминология: Учебник для вузов / Под общ. ред. д.ю.н., проф. А.И.Долговой. - 3-е изд., перераб. и доп. М.,: Норма, 2007; 4. Կրիմինալոգիա: Ընդհանուր և հատուկ մասեր: Բուհական դասագիրք / Կ.Լալայան, Գ.Սաֆարյան. – Եր.: Իրավունք, 2008; 5. Հայաստանի Հանրապետության քրեական իրավունք: Ընդհանուր մաս: Դասագիրք իրավաբանական բուհերի համար / Գ.Ղազինյանի ընդհ. խմբագրությամբ. – Երևան: ԵՊՀ հրատ., 2012; 6. Հայաստանի Հանրապետության քրեական իրավունք: Հատուկ մաս: Դասագիրք իրավաբանական բուհերի համար / Գ.Ղազինյանի ընդհ. խմբագրությամբ. – Երևան: ԵՊՀ հրատ., 2012; 7. Հայաստանի Հանրապետության քրեակատարողական իրավունք: Ուսումնական ձեռնարկ / Հ.Խաչիկյան: – Երևան: ԵՊՀ հրատ., 2009:
Լրացուցիչ	1. Антонян Ю.М. Криминология. Избранные лекции. М., 2005; 2. Алексеев А.И., Солопанов Ю.В. Профилактика рецидива преступлений. М., 1980; 3. Анисимков В.М. Тюрьма и его законы. Саратов. 1998; 4. Бытко Ю.И. Понятие рецидива преступлений (Исторический очерк). Саратов, 1978; 5. Гукасян А.П. Специальный рецидив и преступный профессионализм: общие черты и различия // Вестник Московского университета МВД России. М., - 2008. №1; 6. Гуров А.И. Профессиональная преступность: Прошлое и современность. М.; Юрид. лит., 1990; 7. Иншаков С.М. Зарубежная криминология: Учебное пособие для вузов. М., 2003; 8. Криминология / Под ред. Дж.Ф. Шели / пер.с англ. СПб., 2003; 9. Криминология: Учебник для студентов вузов / Под ред. Г.А.Аванесова. М., 2006; 10. Криминология: Учебник / Под ред. В.Н.Кудрявцева и В.Е.Эминова. 3-е изд. М., 2005; 11. Криминология: Общая, Особенная и Специальная части: Учебник / Под ред. О.В.Старкова. М., 2012; 12. Разинкин В.С. Воры в законе и преступные кланы. М., Рос. криминолог. ассоц., 1995; 13. Тэсс Л.В. Воры: «в законе» и прочие (Часть I; II). Рига; 1993; 14. Уголовное право России. Общая часть: Учебник / Под ред. В.Н.Кудрявцева, В.В.Лунеева, А.В.Наумова. – М.: Юрист, 2003; 15. Яковлев А.М. Борьба с рецидивной преступностью. М., 1964; 16. Քրեաբանություն և հանցագործությունների պրոֆիլակ-տիկա: Դասախոսությունների դասընթաց / Ս.Բալայան. – Եր.: Աստղիկ, 2011; 17. Ղուկասյան Ա.Պ. Հանցագործությունների հատուկ ռեցիդիվ-վի և պրոֆեսիոնալ հանցավորության քրեաիրավական պրեվենցիայի հիմնախնդիրները Հայաստանի Հանրապետությունում // Օրենք և իրականություն (միջազգային իրավաբանական գիտական հանդես) - Երևան, 2011, № 4. Էջ 3-7:

ԳՆԱՀԱՏՄԱՆ ԲԱՂԱԴՐԻՉՆԵՐ ԵՎ ԿՇԻՌ	Բաղադրիչ 1- 20% (Միջանկյալ 1) Բաղադրիչ 2- 20% (Միջանկյալ 2) Բաղադրիչ 3- 60% (ամփոփիչ քննություն)			
ԳՆԱՀԱՏՄԱՆ ՍԱՆԴՂԱԿ	Գնահատման արդյունարար միավոր	Գնահատականը տառանշումով		
	18-20	Գերազանց	Միջանկյալ գնահատման միավոր	
	13-17	Լավ	Թեստ (40 հարցից)	Հարցի արժեքը՝ 0,1 միավոր
	8-12	Բավարար	Ընդամենը	4 միավոր
	0-7	Անբավարար		
	0	Չներկայացած		
ԳՆԱՀԱՏՄԱՆ ՉԱՓԱՆԻՇՆԵՐ / ՄԵԽԱՆԻԶՄՆԵՐ	Սովորողը դասընթացից կարող է հանդես բերել մինչև 100% (20 միավոր) առաջադիմություն: Առաջադիմության վերջնական գնահատականը ձևավորվում է սովորողի միջանկյալ և ամփոփիչ քննությունների գնահատականների հանրագումարի արդյունքում: Գնահատումը կատարվում է վերոնշյալ բաղադրիչների հիման վրա: Սովորողների գիտելիքները, ունակությունները և հմտությունները գնահատվում են «Գերազանց», «Լավ», «Բավարար» և «Անբավարար» կամ «Մտուգված» կամ «Չստուգված»: Սովորողների գիտելիքները գնահատվում են հետևյալ չափանիշներով՝ ա) «Գերազանց», եթե ունկնդիրը խոր և հիմնավոր է յուրացրել ամբողջ ծրագրային նյութը, սպառիչ, հաջորդական, գրագետ ու տրամաբանորեն կառուցված է շարադրում այն, նյութը սերտորեն կապում է ոստիկանության ծառայության խնդիրների հետ, չի դժվարանում պատասխանել, երբ ձևափոխվում է առաջադրանքը, ազատորեն լուծում է խնդիրներն ու կատարում գործնական առաջադրանքները, ճիշտ է հիմնավորում ընդունած որոշումները, ընդունակ է ինքնուրույն ընդհանրացնել և շարադրել նյութը՝ սխալներ թույլ չտալով: բ) «Լավ», եթե սովորողը հիմնավոր գիտի ծրագրային նյութը, գրագետ է և ըստ էության շարադրում է այն, հարցին պատասխանելիս թույլ չի տալիս էական անճշտություններ, կարողանում է ճիշտ կիրառել տեսական դրույթները, գործնական առաջադրանքները կատարելիս տիրապետում է անհրաժեշտ ունակությունների ու հմտությունների: գ) «Բավարար», եթե սովորողը յուրացրել է միայն հիմնական նյութը, բայց չգիտի դրա առանձին մանրամասները, թույլ է տալիս անճշտություններ, ոչ ճիշտ ձևակերպումներ, խախտում է ուսումնական նյութի շարադրման հաջորդականությունը և դժվարանում է կատարել գործնական առաջադրանքները:			

		դ) «Անբավարար», եթե սովորողը չգիտի ծրագրային նյութի զգալի մասը, թույլ է տալիս էական սխալներ, չի կարողանում կատարել գործնական առաջադրանքներն ու լուծել խնդիրները:
ԱՅԼ ՏԵՂԵԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ		
		Դասապլանի որևէ փոփոխություն նախօրոք կտեղեկացվի սովորողին:
Ներկայություն		Սովորողի դասերին ներկայությունը բխում է նրա իսկ շահերից, քանի որ ներկայությունը ենթադրում է ունկնդրում, մասնակցություն քննարկումներին, չհասկացված կամ վատ հասկացված խնդիրների պարզաբանում, ինքնուրույն աշխատանքների հանձնում: Սովորողն այս դեպքում հնարավորություն է ունենում լսել ոչ միայն ծրագրային նյութը, այլև մասնակցել քննարկումներին, բանավեճերին, անել ինքնուրույն դատողություններ և հայտնել սեփական տեսակետը:
Գրավոր աշխատանքներին ներկայացվող պահանջներ		Գրավոր աշխատանքների ժամանակ արգելվում է ծածկագրերից օգտվելը: Ծածկագրի հայտնաբերման դեպքում աշխատանքը գնահատվում է զրո միավոր:
Ինքնուրույն և գործնական աշխատանքներ		Ինքնուրույն աշխատանքները անհրաժեշտ է կատարել առանց կողմնակի միջամտության և հանձնել դրանք նշված ժամանակահատվածում: Ինքնուրույն աշխատանքում արգելվում է գրագողությունը: Այլոց մտքերը օգտագործելու դեպքում սովորողը պարտավոր է նշել աղբյուրը՝ ըստ ընդունված ակադեմիական ձևաչափի:

ԹԵՄԱՏԻԿ ՏՐՈՂՄԱՆ ՔԱՐՏԵԶ

Թեմա 1 «ՀԱՆՑԱԳՈՐԾՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՌԵՑԻԴԻՎ» ԵՎ «ՀԱՆՑԱՎՈՐ ՊՐՈՖԵՍԻՈՆԱԼԻԶՄ» ՀԱՍԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԾԱԳՈՒՄՆ ՈՒ ԶԱՐԳԱՑՈՒՄԸ ՌՈՒՍԱՍԱՆԻ ԵՎ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՕՐԵՆՍԴՐԱԿԱՆ ԱԿՏԵՐՈՒՄ (2 ժամ դասախոսություն)	
Թեմայի հարցերը	Դասավանդման և գնահատման մեթոդաբանություն
1. Հանցագործությունների ռեցիդիվի հասկացությունը: Ռեցիդիվի քրեաիրավական ինստիտուտի զարգացման և կայացման փուլերը: 2. «Հանցագործությունների կրկնություն» հասկացության առաջին հիշատակումը հայկական և ռուսական իրավական հուշարձաններում: 3. «Հանցագործությունների կրկնակիություն» հասկացության զարգացումն ու կատարելագործումը Ռուսական կայսրության և ցարական Ռուսաստանի օրենսդրական ակտերում: 4. «Հանցագործությունների ռեցիդիվի» քրեաիրավական տեսության ստեղծումը ռուս քրեագետների՝ քրեական իրավունքի դասական դպրոցի ներկայացուցիչների կողմից (19-րդ դարի վերջ – 20-րդ դարի սկիզբ): 5. «Հանցագործությունների ռեցիդիվի» քրեաիրավական տեսության զարգացումը խորհրդային գիտնականների՝ քրեական իրավունքի սոցիոլոգիական դպրոցի ներկայացուցիչների կողմից (20-րդ դարի սկիզբ): 6. Հանցագործությունների բազմակիության գիտական տեսության մշակումը 20-րդ դարի 60-90-ական թթ.: 7. «Պրոֆեսիոնալ հանցագործ» հասկացության ծագումն ու զարգացումը, դրա դեմ քրեաիրավական պայքարի փորձերը 20-րդ դարի սկզբներին:	Հարցեր 1-7 – ներկայացվում է դասախոսություն: Հարցեր 1-7 – ինքնուրույն աշխատանք. սովորողները ծանոթանում են գրականությանը՝ նյութի վերաբերյալ ավելի խորը գիտելիքներ ձեռք բերելու համար:

Թեմա 2 ՌԵՑԻԴԻՎԻ ԵՎ ՀԱՆՑԱՎՈՐ ՊՐՈՖԵՍԻՈՆԱԼԻԶՄԻ ՔՐԵԱԻՐԱՎԱԿԱՆ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐԸ ՆԵՐԿԱՅԻՍ ՀՀ ԵՎ ՌԴ ՕՐԵՆՍԴՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐՈՒՄ (2 ժամ դասախոսություն)	
Թեմայի հարցեր	Դասավանդման և գնահատման մեթոդաբանություն
1. Հանցագործությունների կրկնակիության և համակցության տարանջատման հիմնահարցերը ՀՀ քրեական օրենսդրությունում: 2. Հանցագործությունների կրկնակիության և ռեցիդիվի տարանջատման հիմնահարցերը ՀՀ քրեական օրենսդրությունում: 3. «Հանցագործությունների ռեցիդիվ» հասկացության քրեաիրավական հատկանիշները: ՀՀ և ՌԴ քրեական օրենսգրքերում հանցագործությունների ռեցիդիվին վերաբերող նորմերի իրավահամեմատական վերլուծությունը:	Հարցեր 1-7 – ներկայացվում է դասախոսություն: Հարց 1-5. Ինքնուրույն աշխատանք. Սովորողները կատարում են համեմատաիրավական վերլուծություն ՀՀ և ՌԴ քրեական օրենսգրքերում ամրագրված բազմակիության օրենսդրական ձևերի միջև, վեր են հանում կոլիզիոն նորմերը և առկա խնդիրները: Հարցեր 1-7. Սեմինար պարապմունք. Կատարվում է սովորողների հարցում դասախոսության ժամանակ ներկայացված

4. ՀՀ քրեական օրենսգրքում հանցագործությունների ռեցիդիվի ինստիտուտի օրենսդրական կատարելագործման ուղիները: 5. Հանցագործությունների ռեցիդիվ կատարած անձանց նկատմամբ պատժի նշանակման և դրա անհատականացման քրեաիրավական խնդիրները՝ համաձայն ՀՀ և ՌԴ գործող քրեական օրենսդրության: 6. Հանցագործությունների ռեցիդիվի տեսակները: Քրեաիրավական և քրեաբանական ռեցիդիվի հասկացությունների հարաբերակցությունը: 7. Պրոֆեսիոնալ հանցավորության դեմ պայքարի քրեաիրավական միջոցները ՀՀ և ՌԴ օրենսդրություններում:	հարցերի վերաբերյալ: Դրանից հետո սովորողները ներկայացնում են ինքնուրույն աշխատանքի արդյունքները և կազմակերպվում է դրանց խմբային քննարկում:
---	--

Թեմա 3 ՌԵՑԻԴԻՎԸ ԵՎ ՊՐՈՖԵՍԻՈՆԱԼ ՀԱՆՑԱՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆԸ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՔՐԵԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔՈՒՄ, ԴՐԱՆՑ ՀԱԿԱԴՄԱՆ ՕՐԵՆՍԴՐԱԿԱՆ ՄԻՋՈՑՆԵՐԸ (2 ժամ դասախոսություն)	
Թեմայի հարցեր	Դասավանդման և գնահատման մեթոդաբանություն
1. Ռեցիդիվը և պրոֆեսիոնալ հանցավորությունը Իտալիայի քրեական իրավունքում, դրանց հակազդման օրենսդրական միջոցները: 2. Ռեցիդիվը և պրոֆեսիոնալ հանցավորությունը Ֆրանսիայի քրեական իրավունքում, դրանց հակազդման օրենսդրական միջոցները: 3. Ռեցիդիվը և պրոֆեսիոնալ հանցավորությունը Գերմանիայի քրեական իրավունքում, դրանց հակազդման օրենսդրական միջոցները: 4. Ռեցիդիվը և պրոֆեսիոնալ հանցավորությունը Իսպանիայի ու Շվեյցարիայի քրեական իրավունքում, դրանց հակազդման օրենսդրական միջոցները: 5. Ռեցիդիվը և պրոֆեսիոնալ հանցավորությունը Անգլիայի ու ԱՄՆ-ի քրեական իրավունքում, դրանց հակազդման օրենսդրական միջոցները: 6. Ռեցիդիվը և պրոֆեսիոնալ հանցավորությունը Ճապոնիայի քրեական իրավունքում, դրանց հակազդման օրենսդրական միջոցները: 7. Ռեցիդիվը և պրոֆեսիոնալ հանցավորությունը Չինաստանի քրեական իրավունքում, դրանց հակազդման օրենսդրական միջոցները:	Հարցեր 1-7 – ներկայացվում է դասախոսություն: Հարց 1-7 – ինքնուրույն աշխատանք. սովորողները ծանոթանում են գրականությանը, պատրաստում են զեկույցներ, համակարգային վերլուծության ենթարկելով կոնկրետ երկրի քրեական օրենսդրությունը՝ ըստ նախապես կատարված բաշխման: Հարցեր 1-7. Սեմինար պարապմունք. Կատարվում է սովորողների հարցում դասախոսության ժամանակ ներկայացված հարցերի վերաբերյալ: Դրանից հետո սովորողները ներկայացնում են ինքնուրույն աշխատանքի արդյունքները, և կազմակերպվում է դրանց խմբային քննարկում:

Թեմա 4 ՀԱՆՑԱԳՈՐԾՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՌԵՑԻԴԻՎ ԿԱՏԱՐԱԾ ԱՆՁԱՆՑ ԿՈՂՄԻՑ ԱԶԱՏԱԶՐԿՄԱՆ ՁԵՎՈՎ ՊԱՏԺԻ ԿՐՄԱՆ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ԿԱՐԳԱՎՈՐՈՒՄԸ (2 ժամ դասախոսություն)	
Թեմայի հարցեր	Դասավանդման և գնահատման մեթոդաբանություն
1. Հանցագործությունների ռեցիդիվի համար պատժի նշանակման պրակտիկան ՀՀ-ում: 2. Հանցագործությունների ռեցիդիվ թույլ տված անձանց նկատմամբ ազատազրկման ձևով պատժի կրման իրավական կարգավորման և պատժի անհատականացման հիմնախնդիրները: 3. Հանցագործությունների ռեցիդիվ թույլ տված անձանց կողմից պատժի կրման ռեժիմը:	Հարցեր 1-3 – ներկայացվում է դասախոսություն: Հարցեր 1-3 – ինքնուրույն աշխատանք. սովորողները ծանոթանում են գրականությանը՝ նյութի վերաբերյալ ավելի խորը գիտելիքներ ձեռք բերելու համար:

Թեմա 5 ՌԵՑԻԴԻՎԱՅԻՆ ԵՎ ՊՐՈՖԵՍԻՈՆԱԼ ՀԱՆՑԱՎՈՐՈՒԹՅԱՆ ՊԵՆԻՏԵՆՑԻԱՐ ԲՆՈՒԹԱԳԻՐԸ (2 ժամ դասախոսություն, 2 ժամ սեմինար պարապմունք)	
Թեմայի հարցեր	Դասավանդման և գնահատման մեթոդաբանություն
1. Պենիտենցիար ռեցիդիվի՝ որպես քրեաիրավական ռեցիդիվի տարատեսակի, հասկացությունը: 2. Հայաստանում պենիտենցիար հանցավորության վիճակը, շարժընթացն ու կառուցվածքը: 3. Ազատազրկման վայրում նոր հանցագործություն կատարող դատապարտյալի անձի քրեաբանական բնութագիրը: 4. Հասարակությունից մեկուսացման պայմաններում դատապարտյալի հանցավոր վարքագծի պատճառներն ու պայմանները:	Հարցեր 1-4 – ներկայացվում է դասախոսություն: Հարց 1-4 – ինքնուրույն աշխատանք. սովորողները ծանոթանում են գրականությանը, պատրաստում են զեկույցներ, վերլուծության ենթարկելով պենիտենցիար հանցավորության վիճակը, շարժընթացն ու կառուցվածքը, դատապարտյալի անձի քրեաբանական բնութագիրը և հանցավոր վարքագծի դետերմինանտները՝ ըստ նախապես կատարված բաշխման: Հարցեր 1-4. Սեմինար պարապմունք. Կատարվում է սովորողների հարցում դասախոսության ժամանակ ներկայացված հարցերի վերաբերյալ: Դրանից հետո սովորողները ներկայացնում են ինքնուրույն աշխատանքի արդյունքները և կազմակերպվում է դրանց խմբային քննարկում:

Թեմա 6 ՌԵՑԻԴԻՎԱՅԻՆ ԵՎ ՊՐՈՖԵՍԻՈՆԱԼ ՀԱՆՑԱՎՈՐՈՒԹՅԱՆ ՔԱՆԱԿԱԿԱՆ ՈՐԱԿԱԿԱՆ ՔՐԵԱԲԱՆԱԿԱՆ ԲՆՈՒԹԱԳՐԵՐԸ (2 ժամ դասախոսություն)	
Թեմայի հարցեր	Դասավանդման և գնահատման մեթոդաբանություն
1. Ռեցիդիվային և պրոֆեսիոնալ հանցավորության վիճակագրական հաշվառման և վերլուծության հիմնահարցերը: 2. Ռեցիդիվային և պրոֆեսիոնալ հանցավորության վիճակն ու շարժընթացը: 3. Ռեցիդիվային և պրոֆեսիոնալ հանցավորության կառուցվածքը:	Հարցեր 1-3 – ներկայացվում է դասախոսություն: Հարցեր 1-3 – ինքնուրույն աշխատանք. սովորողները ծանոթանում են գրականությանը, վիճակագրական տվյալներին՝ նյութի վերաբերյալ ավելի խորը գիտելիքներ ձեռք բերելու համար:

Թեմա 7 ՌԵՑԻԴԻՎԻՍՏԻ ԵՎ ՊՐՈՖԵՍԻՈՆԱԼ ՀԱՆՑԱԳՈՐԾԻ ԱՆՁԸ (2 ժամ դասախոսություն)	
Թեմայի հարցեր	Դասավանդման և գնահատման մեթոդաբանություն
1. Ռեցիդիվիստի և պրոֆեսիոնալ հանցագործի ածի սոցիալ-ժողովրդագրական բնութագիրը: 2. Ռեցիդիվիստի և պրոֆեսիոնալ հանցագործի ածի քրեա-իրավական բնութագիրը: 3. Ռեցիդիվիստի և պրոֆեսիոնալ հանցագործի ածի բարոյա-հոգեբանական հատկանիշները: 4. Ռեցիդիվիստների և պրոֆեսիոնալ հանցագործների քրեաբանական տիպաբանությունը:	Հարցեր 1-4 – ներկայացվում է դասախոսություն: Հարց 1-4 – ինքնուրույն աշխատանք. սովորողները ծանոթանում են գրականությանը, պատրաստում են զեկույցներ հանցագործի անձի քրեաբանական տարբեր բնութագրերով՝ ըստ նախապես կատարված բաշխման: Հարցեր 1-4. Սեմինար պարապմունք. Կատարվում է սովորողների հարցում դասախոսության ժամանակ ներկայացված հարցերի վերաբերյալ: Դրանից հետո սովորողները ներկայացնում են ինքնուրույն աշխատանքի արդյունքները և կազմակերպվում է դրանց խմբային քննարկում:

Թեմա 8 ՀԱՆՑԱՎՈՐ ՊՐՈՖԵՍԻՈՆԱԼԻՉՍԻ ՔՐԵԱԲԱՆԱԿԱՆ ՀԱՏԿԱՆԻՇՆԵՐԸ (2 ժամ դասախոսություն)	
Թեմայի հարցեր	Դասավանդման և գնահատման մեթոդաբանություն
1. Հատուկ ռեցիդիվի և պրոֆեսիոնալ հանցավորության կապը: 2. Պրոֆեսիոնալ հանցավորության քրեաբանական հիմնական հատկանիշները: 3. Հանցավոր կարիերան՝ որպես հանցավոր պրոֆեսիոնալիզմի կարևոր հատկանիշ: 4. Պրոֆեսիոնալ հանցագործների կապը հակահասարակական միջավայրի հետ: Հանցավոր աշխարհի սովորույթներն ու ավանդույթները:	Հարցեր 1-4 – ներկայացվում է դասախոսություն: Հարց 1-4 – ինքնուրույն աշխատանք. սովորողները ծանոթանում են գրականությանը, պատրաստում են զեկույցներ հանցավոր պրոֆեսիոնալիզմի քրեաբանական առանձին հատկանիշներով՝ ըստ նախապես կատարված բաշխման: Հարցեր 1-4. Սեմինար պարապմունք. Կատարվում է սովորողների հարցում դասախոսության ժամանակ ներկայացված հարցերի վերաբերյալ: Դրանից հետո սովորողները ներկայացնում են ինքնուրույն աշխատանքի արդյունքները և կազմակերպվում է դրանց խմբային քննարկում:

Թեմա 9 ՌԵՑԻԴԻՎԱՅԻՆ ԵՎ ՊՐՈՖԵՍԻՈՆԱԼ ՀԱՆՑԱՎՈՐՈՒԹՅԱՆ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ԴԵՏԵՐՄԻՆԱՆՏՆԵՐԸ (2 ժամ դասախոսություն)	
Թեմայի հարցեր	Դասավանդման և գնահատման մեթոդաբանություն
1. Հանցավորության գործոնները և դետերմինանտները: 2. Հանցավորության ընդհանուր դետերմինանտները Հայաստանում: 3. Կատարված հանցագործությամբ խախտված սոցիալական արդարության լիարժեք վերականգնմանը խոչընդոտող գործոնները: 4. Ազատագրված դատապարտված անձանց ուղղման	Հարցեր 1-5 – ներկայացվում է դասախոսություն՝ շեշտադրումը կատարելով առավել խնդրահարույց հարցերի վրա: Հարցեր 1-5– ինքնուրույն աշխատանք. սովորողները ծանոթանում են գրականությանը, պատրաստում են զեկույցներ 3-5 հարցերով ներկայացված ռեցիդիվային և պրոֆեսիոնալ

գործընթացը խոչընդոտող գործոնները քրեակատարողական հիմնարկներում: 5. Պատժի կրումից հետո նոր հանցագործությունների կանխարգելման արդյունավետությունը նվազեցնող գործոնները:	հանցավորության հիմնական դետերմինանտներով՝ ըստ նախապես կատարված բաշխման:
--	---

Թեմա 10 ՌԵՑԻԴԻՎԱՅԻՆ ԵՎ ՊՐՈՖԵՍԻՈՆԱԼ ՀԱՆՑԱՎՈՐՈՒԹՅԱՆ ՆԱԽԱԿԱՆԻՈՒՄԸ (2 ժամ դասախոսություն, 2 ժամ սեմինար պարապմունք)	
Թեմայի հարցեր	Դասավանդման և գնահատման մեթոդաբանություն
1. Ռեցիդիվային և պրոֆեսիոնալ հանցավորության հատուկ քրեաբանական նախականիտումը: 2. Կատարված հանցագործությամբ խախտված սոցիալական արդարության լիարժեք վերականգնմանը խոչընդոտող գործոնների վերացմանն ուղղված միջոցները: 3. Ազատազրկման դատապարտված անձանց ուղղման գործընթացին խոչընդոտող գործոնների վերացմանն ուղղված միջոցները: 4. Պատժի կրումից հետո նոր հանցագործությունների կանխարգելման արդյունավետությունը նվազեցնող գործոնների վերացմանն ուղղված միջոցները:	Հարցեր 1-4 – ներկայացվում է դասախոսություն: Հարց 1-4 – ինքնուրույն աշխատանք. սովորողները ծանոթանում են գրականությանը, պատրաստում են զեկույցներ 2-4 հարցերով ներկայացված ռեցիդիվային և պրոֆեսիոնալ հանցավորության նախականիտման միջոցների վերաբերյալ՝ ըստ նախապես կատարված բաշխման: Հարցեր 1-4. Սեմինար պարապմունք. Կատարվում է սովորողների հարցում դասախոսության ժամանակ ներկայացված հարցերի վերաբերյալ: Դրանից հետո սովորողները ներկայացնում են ինքնուրույն աշխատանքի արդյունքները և կազմակերպվում է դրանց խմբային քննարկում:

Հարցաշար

«Ռեցիդիվային և պրոֆեսիոնալ հանցավորության դեմ պայքարի հիմնախնդիրները ՀՀ-ում» առարկայի առաջին միջանկյալ քննության

- Հանցագործությունների ռեցիդիվի հասկացությունը: Ռեցիդիվի քրեաիրավական ինստիտուտի զարգացման և կայացման փուլերը:
- «Հանցագործությունների կրկնություն» հասկացության առաջին հիշատակումը հայկական և ռուսական իրավական հուշարձաններում:
- «Հանցագործությունների կրկնակիություն» հասկացության զարգացումն ու կատարելագործումը Ռուսական կայսրության և ցարական Ռուսաստանի օրենսդրական ակտերում:
- «Հանցագործությունների ռեցիդիվի» քրեաիրավական տեսության ստեղծումը ռուս քրեագետների՝ քրեական իրավունքի դասական դպրոցի ներկայացուցիչների կողմից (19-րդ դարի վերջ – 20-րդ դարի սկիզբ):
- «Հանցագործությունների ռեցիդիվի» քրեաիրավական տեսության զարգացումը խորհրդային գիտնականների՝ քրեական իրավունքի սոցիոլոգիական դպրոցի ներկայացուցիչների կողմից (20-րդ դարի սկիզբ):
- Հանցագործությունների բազմակիության գիտական տեսության մշակումը 20-րդ դարի 60-90-ական թթ.:
- «Պրոֆեսիոնալ հանցագործ» հասկացության ծագումն ու զարգացումը, դրա դեմ քրեաիրավական պայքարի փորձերը 20-րդ դարի սկզբներին:
- Հանցագործությունների կրկնակիության և համակցության տարանջատման հիմնահարցերը ՀՀ քրեական օրենսդրությունում:
- Հանցագործությունների կրկնակիության և ռեցիդիվի տարանջատման հիմնահարցերը ՀՀ քրեական օրենսդրությունում:

10. «Հանցագործությունների ռեցիդիվ» հասկացության քրեաիրավական հատկանիշները: ՀՀ և ՌԴ քրեական օրենսգրքերում հանցագործությունների ռեցիդիվին վերաբերող նորմերի իրավահամեմատական վերլուծությունը:
11. ՀՀ քրեական օրենսգրքում հանցագործությունների ռեցիդիվի ինստիտուտի օրենսդրական կատարելագործման ուղիները:
12. Հանցագործությունների ռեցիդիվ կատարած անձանց նկատմամբ պատժի նշանակման և դրա անհատականացման քրեաիրավական խնդիրները՝ համաձայն ՀՀ և ՌԴ գործող քրեական օրենսդրության:
13. Հանցագործությունների ռեցիդիվի տեսակները: Քրեաիրավական և քրեաբանական ռեցիդիվի հասկացությունների հարաբերակցությունը:
14. Պրոֆեսիոնալ հանցավորության դեմ պայքարի քրեաիրավական միջոցները ՀՀ և ՌԴ օրենսդրություններում:
15. Ռեցիդիվը և պրոֆեսիոնալ հանցավորությունը Խտալիայի քրեական իրավունքում, դրանց հակազդման օրենսդրական միջոցները:
16. Ռեցիդիվը և պրոֆեսիոնալ հանցավորությունը Ֆրանսիայի քրեական իրավունքում, դրանց հակազդման օրենսդրական միջոցները:
17. Ռեցիդիվը և պրոֆեսիոնալ հանցավորությունը Գերմանիայի քրեական իրավունքում, դրանց հակազդման օրենսդրական միջոցները:
18. Ռեցիդիվը և պրոֆեսիոնալ հանցավորությունը Իսպանիայի ու Շվեյցարիայի քրեական իրավունքում, դրանց հակազդման օրենսդրական միջոցները:
19. Ռեցիդիվը և պրոֆեսիոնալ հանցավորությունը Անգլիայի ու ԱՄՆ-ի քրեական իրավունքում, դրանց հակազդման օրենսդրական միջոցները:
20. Ռեցիդիվը և պրոֆեսիոնալ հանցավորությունը Ճապոնիայի քրեական իրավունքում, դրանց հակազդման օրենսդրական միջոցները:
21. Ռեցիդիվը և պրոֆեսիոնալ հանցավորությունը Չինաստանի քրեական իրավունքում, դրանց հակազդման օրենսդրական միջոցները:
22. Հանցագործությունների ռեցիդիվի համար պատժի նշանակման պրակտիկան ՀՀ-ում:
23. Հանցագործությունների ռեցիդիվ թույլ տված անձանց նկատմամբ ազատազրկման ձևով պատժի կրման իրավական կարգավորման և պատժի անհատականացման հիմնախնդիրները:
24. Հանցագործությունների ռեցիդիվ թույլ տված անձանց կողմից պատժի կրման ռեժիմը:
25. Հայաստանում պենիտենցիար հանցավորության վիճակը, շարժընթացն ու կառուցվածքը:
26. Ազատազրկման վայրում նոր հանցագործություն կատարող դատապարտյալի անձի քրեաբանական բնութագիրը:
27. Հասարակությունից մեկուսացման պայմաններում դատապարտյալի հանցավոր վարքագծի պատճառներն ու պայմանները:

Հարցաշար

«Ռեցիդիվային և պրոֆեսիոնալ հանցավորության դեմ պայքարի հիմնախնդիրները ՀՀ-ում» առարկայի երկրորդ միջանկյալ քննության

1. Ռեցիդիվային և պրոֆեսիոնալ հանցավորության վիճակն ու շարժընթացը:
2. Ռեցիդիվային և պրոֆեսիոնալ հանցավորության կառուցվածքը:
3. Ռեցիդիվիստի և պրոֆեսիոնալ հանցագործի աճի սոցիալ-ժողովրդագրական բնութագիրը:
4. Ռեցիդիվիստի և պրոֆեսիոնալ հանցագործի աճի քրեա-իրավական բնութագիրը:
5. Ռեցիդիվիստի և պրոֆեսիոնալ հանցագործի աճի բարոյա-հոգեբանական հատկանիշները:
6. Ռեցիդիվիստների և պրոֆեսիոնալ հանցագործների քրեաբանական տիպաբանությունը:
7. Պրոֆեսիոնալ հանցավորության քրեաբանական հիմնական հատկանիշները:
8. Հանցավոր կարիերան՝ որպես հանցավոր պրոֆեսիոնալիզմի կարևոր հատկանիշ:
9. Պրոֆեսիոնալ հանցագործների կապը հակահասարակական միջավայրի հետ: Հանցավոր աշխարհի սովորույթներն ու ավանդույթները:
10. Կատարված հանցագործությամբ խախտված սոցիալական արդարության լիարժեք վերականգնմանը խոչընդոտող գործոնները:

11. Ազատագրված դատապարտված անձանց ուղղման գործընթացը խոչընդոտող գործոնները քրեակատարողական հիմնարկներում:
12. Պատժի կրումից հետո նոր հանցագործությունների կանխարգելման արդյունավետությունը նվազեցնող գործոնները:
13. Կատարված հանցագործությամբ խախտված սոցիալական արդարության լիարժեք վերականգնմանը խոչընդոտող գործոնների վերացմանն ուղղված միջոցները:
14. Ազատագրված դատապարտված անձանց ուղղման գործընթացին խոչընդոտող գործոնների վերացմանն ուղղված միջոցները:
15. Պատժի կրումից հետո նոր հանցագործությունների կանխարգելման արդյունավետությունը նվազեցնող գործոնների վերացմանն ուղղված միջոցները:

Հարցաշար

«Ռեցիդիվային և պրոֆեսիոնալ հանցավորության դեմ պայքարի հիմնախնդիրները ՀՀ-ում» առարկայի ամփոփիչ քննության

1. Հանցագործությունների ռեցիդիվի հասկացությունը: Ռեցիդիվի քրեաիրավական ինստիտուտի զարգացման և կայացման փուլերը:
2. «Հանցագործությունների կրկնություն» հասկացության առաջին հիշատակումը հայկական և ռուսական իրավական հուշարձաններում:
3. «Հանցագործությունների կրկնակիություն» հասկացության զարգացումն ու կատարելագործումը Ռուսական կայսրության և ցարական Ռուսաստանի օրենսդրական ակտերում:
4. «Հանցագործությունների ռեցիդիվի» քրեաիրավական տեսության ստեղծումը ռուս քրեագետների՝ քրեական իրավունքի դասական դպրոցի ներկայացուցիչների կողմից (19-րդ դարի վերջ – 20-րդ դարի սկիզբ):
5. «Հանցագործությունների ռեցիդիվի» քրեաիրավական տեսության զարգացումը խորհրդային գիտնականների՝ քրեական իրավունքի սոցիոլոգիական դպրոցի ներկայացուցիչների կողմից (20-րդ դարի սկիզբ):
6. Հանցագործությունների բազմակիության գիտական տեսության մշակումը 20-րդ դարի 60-90-ական թթ.:
7. «Պրոֆեսիոնալ հանցագործ» հասկացության ծագումն ու զարգացումը, դրա դեմ քրեաիրավական պայքարի փորձերը 20-րդ դարի սկզբներին:
8. Հանցագործությունների կրկնակիության և համակցության տարանջատման հիմնահարցերը ՀՀ քրեական օրենսդրությունում:
9. Հանցագործությունների կրկնակիության և ռեցիդիվի տարանջատման հիմնահարցերը ՀՀ քրեական օրենսդրությունում:
10. «Հանցագործությունների ռեցիդիվ» հասկացության քրեաիրավական հատկանիշները: ՀՀ և ՌԴ քրեական օրենսգրքերում հանցագործությունների ռեցիդիվին վերաբերող նորմերի իրավահամեմատական վերլուծությունը:
11. ՀՀ քրեական օրենսգրքում հանցագործությունների ռեցիդիվի ինստիտուտի օրենսդրական կատարելագործման ուղիները:
12. Հանցագործությունների ռեցիդիվ կատարած անձանց նկատմամբ պատժի նշանակման և դրա անհատականացման քրեաիրավական խնդիրները՝ համաձայն ՀՀ և ՌԴ գործող քրեական օրենսդրության:
13. Հանցագործությունների ռեցիդիվի տեսակները: Քրեաիրավական և քրեաբանական ռեցիդիվի հասկացությունների հարաբերակցությունը:
14. Պրոֆեսիոնալ հանցավորության դեմ պայքարի քրեաիրավական միջոցները ՀՀ և ՌԴ օրենսդրություններում:
15. Ռեցիդիվը և պրոֆեսիոնալ հանցավորությունը Իտալիայի քրեական իրավունքում, դրանց հակազդման օրենսդրական միջոցները:
16. Ռեցիդիվը և պրոֆեսիոնալ հանցավորությունը Ֆրանսիայի քրեական իրավունքում, դրանց հակազդման օրենսդրական միջոցները:
17. Ռեցիդիվը և պրոֆեսիոնալ հանցավորությունը Գերմանիայի քրեական իրավունքում, դրանց հակազդման օրենսդրական միջոցները:

18. Ռեցիդիվը և պրոֆեսիոնալ հանցավորությունը Իսպանիայի ու Շվեյցարիայի քրեական իրավունքում, դրանց հակազդման օրենսդրական միջոցները:
19. Ռեցիդիվը և պրոֆեսիոնալ հանցավորությունը Անգլիայի ու ԱՄՆ-ի քրեական իրավունքում, դրանց հակազդման օրենսդրական միջոցները:
20. Ռեցիդիվը և պրոֆեսիոնալ հանցավորությունը Ճապոնիայի քրեական իրավունքում, դրանց հակազդման օրենսդրական միջոցները:
21. Ռեցիդիվը և պրոֆեսիոնալ հանցավորությունը Չինաստանի քրեական իրավունքում, դրանց հակազդման օրենսդրական միջոցները:
22. Հանցագործությունների ռեցիդիվի համար պատժի նշանակման պրակտիկան ՀՀ-ում:
23. Հանցագործությունների ռեցիդիվ թույլ տված անձանց նկատմամբ ազատազրկման ձևով պատժի կրման իրավական կարգավորման և պատժի անհատականացման հիմնախնդիրները:
24. Հանցագործությունների ռեցիդիվ թույլ տված անձանց կողմից պատժի կրման ռեժիմը:
25. Հայաստանում պենիտենցիար հանցավորության վիճակը, շարժընթացն ու կառուցվածքը:
26. Ազատազրկման վայրում նոր հանցագործություն կատարող դատապարտյալի անձի քրեաբանական բնութագիրը:
27. Հասարակությունից մեկուսացման պայմաններում դատապարտյալի հանցավոր վարքագծի պատճառներն ու պայմանները:
28. Ռեցիդիվային և պրոֆեսիոնալ հանցավորության վիճակն ու շարժընթացը:
29. Ռեցիդիվային և պրոֆեսիոնալ հանցավորության կառուցվածքը:
30. Ռեցիդիվիստի և պրոֆեսիոնալ հանցագործի աճի սոցիալ-ժողովրդագրական բնութագիրը:
31. Ռեցիդիվիստի և պրոֆեսիոնալ հանցագործի աճի քրեա-իրավական բնութագիրը:
32. Ռեցիդիվիստի և պրոֆեսիոնալ հանցագործի աճի բարոյա-հոգեբանական հատկանիշները:
33. Ռեցիդիվիստների և պրոֆեսիոնալ հանցագործների քրեաբանական տիպաբանությունը:
34. Պրոֆեսիոնալ հանցավորության քրեաբանական հիմնական հատկանիշները:
35. Հանցավոր կարիերան՝ որպես հանցավոր պրոֆեսիոնալիզմի կարևոր հատկանիշ:
36. Պրոֆեսիոնալ հանցագործների կապը հակահասարակական միջավայրի հետ: Հանցավոր աշխարհի սովորութիներն ու ավանդույթները:
37. Կատարված հանցագործությամբ խախտված սոցիալական արդարության լիարժեք վերականգնմանը խոչընդոտող գործոնները:
38. Ազատազրկման դատապարտված անձանց ուղղման գործընթացը խոչընդոտող գործոնները քրեակատարողական հիմնարկներում:
39. Պատժի կրումից հետո նոր հանցագործությունների կանխարգելման արդյունավետությունը նվազեցնող գործոնները:
40. Կատարված հանցագործությամբ խախտված սոցիալական արդարության լիարժեք վերականգնմանը խոչընդոտող գործոնների վերացմանն ուղղված միջոցները:
41. Ազատազրկման դատապարտված անձանց ուղղման գործընթացին խոչընդոտող գործոնների վերացմանն ուղղված միջոցները:
42. Պատժի կրումից հետո նոր հանցագործությունների կանխարգելման արդյունավետությունը նվազեցնող գործոնների վերացմանն ուղղված միջոցները: